

העברת ההנהגה ממשה ליהושע

יהושע כמחליפו של משה

- (א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה עֶבֶד ה' וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵאמֹר.
(ב) מֹשֶׁה עֶבְדִּי מֵת וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אִתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל
הָאָרֶץ אֲשֶׁר אָנֹכִי נָתַן לָהֶם לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל.

במאמרים הקודמים ביארנו כיצד תחילת ספר יהושע מהווה הקדמה לנביאים בכלל. עתה נבאר היאך היא מלמדת על אופיו הכללי של ספר יהושע בפרט.

הפסוקים הראשונים פותחים בשלושה אזכורים רצופים של משה, ולצידם שלושה אזכורים של המונח 'עבד'/'משרת' (משה עבד ויהושע משרת). הביטוי עבד ה' על משה יחזור על עצמו בסך הכול חמש פעמים במהלך הפרק.

המובן המילולי הפשוט של היות משה עבד ה' הוא שהקב"ה מעוניין לפעול פעולה מסוימת בעולם - ליצור את עם ישראל, לתת לו תורה ולהתגלות דרכו בעולם - ומשה הוא העבד המגשים אותה. משעה שמשה מת בעבר הירדן מבלי להשלים את מלאכתו, נדרש עבד אחר שייכנס תחתיו כדי להשלים את המשימה. התואר מִשְׁרַת מֹשֶׁה נזכר כאן כדי להדגיש את מסגרת האירועים בספר יהושע: עבד ה' מת באמצע שליחותו ומשרת העבד קם תחת העבד כדי לסיימה.

פתיחה זו מלמדת על הספר כולו. ספר יהושע עומד בסימן השלמת מלאכתו של משה. לכן לאורך הפרק יחזור שמו של משה עוד אחד עשר פעמים (!) לעומת ארבע פעמים בלבד שיוזכר יהושע, משום שכל מהותו של יהושע הוא להמשיך את רבו.

ספר יהושע הוא גם השלמתו של ספר דברים. שכן ספר דברים היה אמור להסתיים בכניסה לארץ, ובגלל מות משה נוצר הצורך בספר נפרד שילמד את ערכה של ארץ ישראל. מאותו הטעם מופיעה דמותו של יהושע בפסוקי הסיום התורה של התורה, בתוך תיאור מות משה: וַיְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִלֵּא רֹחַ חֲכָמָה כִּי סָמַךְ מֹשֶׁה אֶת יָדָיו עָלָיו וַיִּשְׁמְעוּ אֵלָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲשׂוּ כְאֲשֶׁר צֻוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה, משום שסיומו הבלתי צפוי בערבות מואב מכריח לתת תשובה בדבר זהותו של מי שעתיד להשלים את המלאכה ולכן מתארים את

הנהגת יהושע כחלק בלתי נפרד מספר דברים. לפיכך גם תימצאנה הקבלות רבות בין ספר דברים לספר יהושע, בייחוד במה שנוגע לפתיחה כאן, וכפי שנרחיב בהמשך.

הלימוד מכך שמשה בר-החלפה

הציווי ליהושע - וְעָתָה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה - מקביל ללשונו של משה בפרשת וילך (לא ב): וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה. לאמור, הדבר האחרון שנבצר ממשה לעשות יתבצע על ידי יהושע.

ההחלפה של משה ביהושע באה לתכלית מסוימת. היא מלמדת את בני ישראל שמשה הוא שליח בלבד. כמובן, הייתה סיבה לכך שמשה לא הכניס, חטא מי מריבה, אבל הפסוקים מלמדים שההחלפה ביהושע נושאת גם תכלית העומדת לעצמה. ניתן היה לטעות שההתגלות האלוקית מוכרחת לעבור דרך משה והכניסה של משרת משה תחתיו מלמדת כי משה הוא אכן כלי בלבד, עבד ה'. במובן עמוק אין זו סיבה נפרדת מחטא מי מריבה, אלא כפי שביארנו במקומו¹, בחטא זה הקב"ה בא על משה "בעלילה", כלשון המדרש, והעובדה שגם משה עשוי לחטוא ולשגות היא חלק מההוכחה שהוא בן תמותה ואינו אלא כלי בשליחות הבורא.

תכלית זו החלפת משה עולה מדיוק הפסוקים שם בפרשת וילך:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים בֶּן מֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה אֲנִי הַיּוֹם לֹא אוּכַל עוֹד לָצֵאת וּלְבֹאֹ וְה' אָמַר אֵלַי לֹא תַעֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה.
ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ הוּא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וַיִּרְשָׁתָם, יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה'.

משה אינו מזכיר כאן את חטא מי מריבה אלא רק את היותו בן מאה ועשרים שנה. משום שמעבר לעונש שהוא קיבל, החלפתו מלמדת שגם מי שדיבר עם ה' פנים בפנים הרי הוא ככל האדם שימיו מאה ועשרים שנה. אילו היה משה מעבירם, הייתה עולה על הדעת מחשבת פיגול כאילו משה עצמו עובר לפניו, אך עתה ברורה המסקנה: ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ, הוּא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ.

ההצהרה שה' אלוקיך הוא העובר לפניך נראית כמעט סותרת לסיפא דקרא: יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה', אך לאמיתו של דבר זוהי גופא הדגשת הכתוב: כאשר יהושע יעבור לפניך, לא יהיה ספק בכך שה' הוא באמת מי שעובר לפניך. לכן נאמר פעמיים הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ, ברישא על ה' ובסיפא על יהושע. בא זה ולימד על זה. אם משה

1 ראה מאמרנו שנת הארבעים בפרשת חוקת.

ניתן להחלפה, סימן שהעובר לפניך מאז ומעולם וגם בעתיד הוא ה' יתברך ולא אחר. נכון שמשה הוציאם ממצרים והעבירם את ים סוף והוריד להם את הלוחות ואת המן והולכם במדבר ארבעים שנה, אך בכל המסע הזה לא הוא עבר לפניהם אלא ה', ולכן בהסתלק משה ימשיך המסע עם מישהו אחר. אילו היה אדם אחד עושה את הכול, היה נדמה חלילה שהוא כאלוקים, אבל אם יש שני חלקים - הוצאה ממצרים לחוד וכניסה לארץ לחוד, סרה מחשבת הפיגול שמשה הוא מקור הכול.²

זהו אם כן סדרן של כתובים. משה פותח ומבשר להם שלא הוא זה שיעביר אותם. ממילא עולה השאלה, מיהו זה שכן יעבירם? על כך משה אינו משיב: 'יהושע'. בראש ובראשונה הוא מדגיש 'לא אני אלא ה' אלוקיך הוא העובר לפניך'. רק בסיום הוא אומר 'יהושע הוא עובר לפניך', ופירושו, 'כיון שיהושע מחליף אותי, מובן שהעובר לפניכם באמת מאז ומעולם הוא ה'.

ניתן לשמוע זאת בפסוק אם מאזינים לחזרה המשולשת על המילה 'הוא':

1. ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ
2. הוּא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירְשָׁתָם
3. יְהוֹשֻׁעַ הוּא עֹבֵר לְפָנֶיךָ וְגו'.

האמירה העיקרית היא הראשונה והאמצעית: 'לא אני, משה, עובר לפניך ומשמיד את הגוים אלא הוא - ה' אלוקיך', והראיה היא הסיום: שהרי 'לא אני עובר לפניך אלא הוא - יהושע'. כלומר מינוי ממלא מקום מלמד שנושא התפקיד הקודם היה רק כלי ולא הדבר בעצמו.³

לכן עתה, אחר מות משה, פונה הקב"ה ומצווה את יהושע:

2 גם אצל דוד המלך אנו מוצאים שהוא לא משלים את המלאכה, ובניין בית המקדש נמסר ביד שלמה בנו. גם שם יש סיבות לכך שדוד לא זכה לבנות את המקדש, אך גם זאת בא הדבר ללמד, שדוד הוא רק כלי ביד ה', כאשר בארנו בהרחבה בקונטרס על דרכי הנהגת השי"ת בעולם. לאור זאת נפלא הדבר שצוואת דוד לשלמה מקבילה לפתיחת ספר יהושע בכמה פנים: אָז תִּצְלִיחַ אִם תִּשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת הַחֻקִּים וְאֶת הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עַל יִשְׂרָאֵל חֹזֵק וְאֶמֶץ אֶל תִּירָא וְאֵל תַּחַת (דברי הימים א כב, יג).

3 ואכן בסיום התורה נאמר וְלֹכֵל הָיָה הַחֻזָּק וְלֹכֵל הַמּוֹרָא הַגָּדוֹל אֲשֶׁר עָשָׂה מֹשֶׁה לְעֵינָיו כָּל יְשָׁרָאֵל. המתבונן בפסוק ייפלא מאד לראות שהיד החזקה היא ידו של משה, ולכאורה זה היפך מה שכתוב בפרשת עקב (ט, ז) שהיד החזקה היא של ה': הַמַּסֵּת הַגְּדֹלֶת אֲשֶׁר רָאוּ עֵינֶיךָ וְהָאֵתָת וְהַמִּפְתִּים וְהַיָּד הַחֲזָקָה וְהַזֶּרַע הַנְּטוּיָה אֲשֶׁר הוֹצֵאָה ה' אֱלֹהֶיךָ. התשובה לכך היא שיש כאן איחוד בין פעולת ה' לפעולת ישראל, איחוד שמגיע לשיאו אצל משה, וכמו שדרשו על כך חז"ל (ילקוט רמז תתסד) "אשר עשה ה' אינו אומר אלא 'אשר עשה משה', הקב"ה שלחו לעשות והנצחון למשה". אולם איחוד

וְעַתָּה קוּם עֲבֹר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה אַתָּה וְכָל הָעָם הַזֶּה אֶל הָאָרֶץ וְגו'.

מה באה ללמדנו ההדגשה אַתָּה, וכי לא נאמר לו זה עתה שיקום ויעבור? אין זאת אלא שהנביא בא להדגיש שכלפי שמיא כמשה כן יהושע. משה עבדי מת, אך ביחס לתוכנית האלוקית מיתה זו אינה יוצרת מניעה. אם נאמר למשה לא תעבר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, יכול הציווי לעבור לרעהו, לכן קום עבר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה, דווקא אַתָּה ולא משה, ובכך תלמד שאפילו שליח כמשה אינו אלא אמצעי.

השמדת העמים על ידי ה' ולא על ידי יהושע

בתוך דברי הפסוק אנו שומעים דבר נוסף: קום עבר אֶת הַיַּרְדֵּן הַזֶּה נאמר ולא 'קום השמד את העמים האלה'. לשון זו היא בדווקא והיא קשורה להבנה שה' הוא המכניס לארץ ולא שום אדם. לעולם, וזאת חשוב לזכור לאורך כל ספר יהושע, השמדת עם אינה בגבולות מעשיו של האדם אלא היא שייכת לתחומו של ה' בלבד. לעם ישראל מותר לרשת את הגויים כדי להתיישב בנחלתם שניתנה להם, אך ההשמדה הבאה כעונש לשבעה עממין חייבת להתייחס לקב"ה.

גם עניין זה מבואר בפסוקים שהבאנו מפרשת וילך. הפסוק שם מדגיש: **הוא יִשְׁמִיד** אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירְשָׁתָם - הוא ולא אדם. נשים לב שהפסוק מתחיל בשם ומסיים בשם:

ה' אֱלֹהֶיךָ הוא עֹבֵר לְפָנֶיךָ

הוא יִשְׁמִיד אֶת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִלְּפָנֶיךָ וִירְשָׁתָם,

יְהוֹשֻׁעַ הוא עֹבֵר לְפָנֶיךָ

כְּאִשֶּׁר דִּבֶּר ה'

פתח וסיים בשם ה', ובאמצע הזכיר את יהושע - לומר לך שה' הוא העובר ואין בלתי, ומכאן שגם ההשמדה שיבצע יהושע היא אך ורק על ידי ית'. מטעם זה לא נאמר כאן ליהושע 'קום השמד את הגויים האלה' אלא 'קום עבור את הירדן' בלבד. תפקידו של יהושע הוא להתיישב בארץ ולקבל את מה שהובטח לנו ואילו תוכנית ההשמדה היא חלק מחשבון אלוקי עם ז' עממין, וכפי שנרחיב בהמשך.⁴

זה יכול להתפרש בחתימת תורה, רק אחרי שבפרשת וילך מודגשת שוב ושוב העובדה שמשה רבנו הוא כלי בלבד לפעולת ה' והוא בר החלפה. (ראה עוד במאמרנו הראשון לפרשת דברים).

ראה עוד במאמרנו לפרשת וילך ה' אלהיך הוא עובר לפניך.

פרויקט כתיבת שיעורי הנביאים
בהשתדלות ידידנו היקר, צורבא מרבנן

הרה"ח ר' **יואל לפקוביץ** שליט"א

רב פעלים לתורה ולתעודה
מעמודי התווך ומיוזמיה של החבורה
המתכנסת מדי שבוע ללימוד נ"ך

זכות התורה תעמוד לו ולכל בני ביתו
לאורך ימים ושנות חיים
ויזכה לראות בנים ובני בנים
עוסקים בתורה ובמצוות

לתגובות הערות,
ולהצטרפות לרשימת תפוצה לקבלת העלון
ומאמרים שבועיים:
shiurimholzman@gmail.com
052-761-5923

נערך על ידי: הרב דב קינרייך
עיצוב ועימוד: ארי' יארמיש